

INHOUD

6	Inleiding
10	Engeland en de Gouw
24	De vier windstreken
42	Land van Lúthien
60	De kust en de zee
82	Het hart van de bergen
100	Rivieren, meren en moerassen
112	Met bomen doorweven landen
132	Oeroude sporen
146	Bewaken en bewaren
158	Strijdtonelen
174	Ambacht en industrie
186	Appendix
189	Noten
200	Beknopte bibliografie
201	Register
208	Dankwoord
208	Illustratieverantwoording

RIVIEREN, MEREN EN MOERASSEN

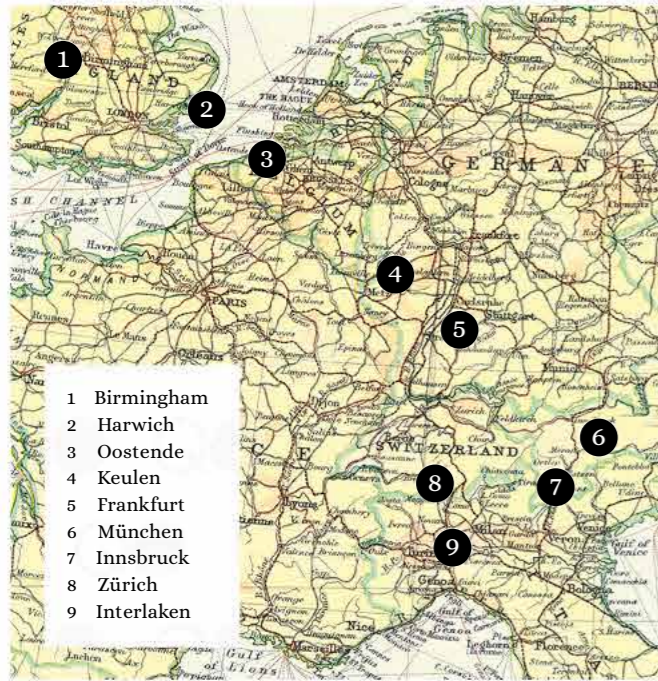
De binnenwateren van Midden-aarde zijn natuurlijke toevluchtsoorden en gewijde plaatsen waarlangs steden, torens en tussenstops liggen, of vormen obstakels en nuttige waterwegen. Ze zijn vervuld met de geest van de Vala Ulmo, Heer der Wateren, en zelfs de kleinste geul kan verkwikkend werken. Wanneer Beleriand wordt vernietigd, is de droevigste regel misschien wel ‘Sirion bestond niet meer’.¹

Sommige rivieren hebben daadwerkelijk een ziel. Andere krijgen een eigen identiteit door een korte beschrijving, een lijn op een kaart, een mysterieuze beeldende naam. Sommige worden uitgebreider bezongen. Zo zijn er de Plassen van Ivrin waar

*de nieuw-ontsprongen Narog
negentien vadem verwonderd valt,
en met klaterkracht de fonkelende kelk vult
van glasheldere bronnen uitgesleten
in een koele boezem van kristalsteen.²*

De dichtregels stromen voort en beschrijven de loop van de Narog en het uiteindelijke samenvloeiën met de grote Sirion, tot het water de zee bereikt.

Rivieren in Tolkiens teksten zijn dankbare symbolen, maar bij het vinden van hun inspiratiebronnen is waakzaamheid geboden. Ons woord *invloed* komt van het Latijnse woord voor ‘invloeiën’ en de ene invloed vermengt zich makkelijk met de andere.

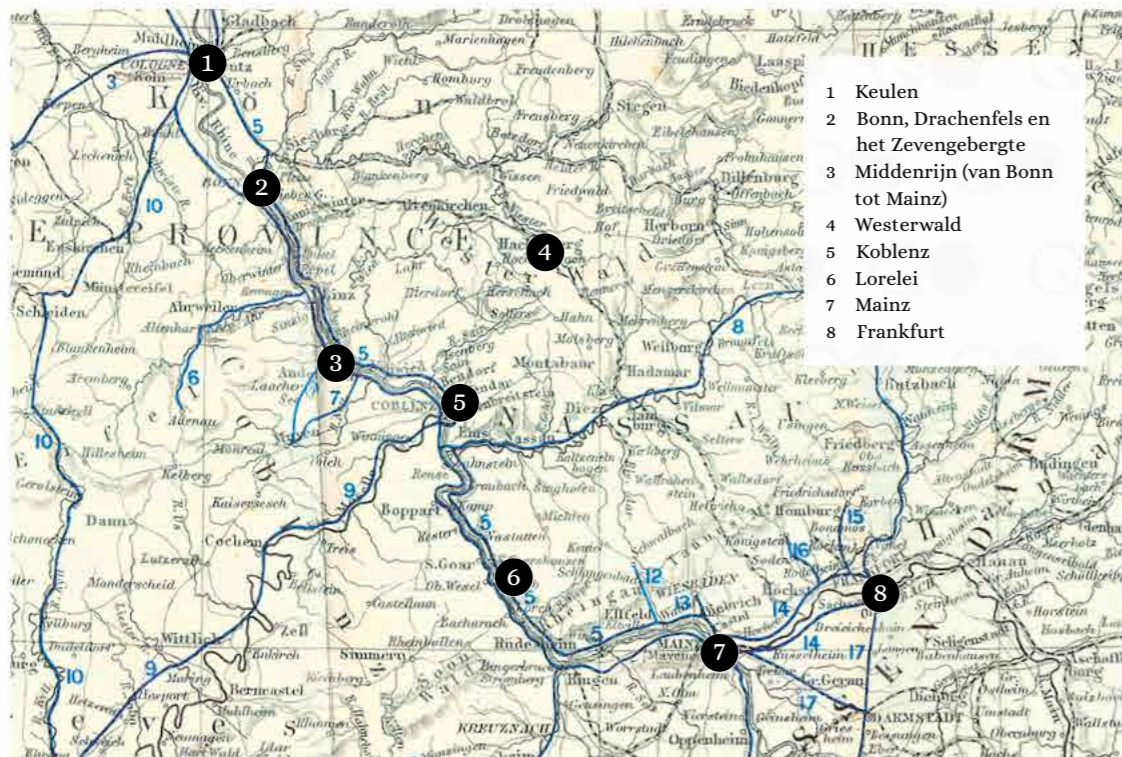
- 1 Birmingham
- 2 Harwich
- 3 Oostende
- 4 Keulen
- 5 Frankfurt
- 6 München
- 7 Innsbruck
- 8 Zürich
- 9 Interlaken

BOVEN Tolkiens route naar Zwitserland.

Bron, vloed en kloof

Toen Ivrin zoals hierboven vorm kreeg in *De kinderen van Húrin*, woonde Tolkien in Leeds, en het is verleidelijk om te denken dat hij zich liet inspireren door de rivieren en watervallen van Yorkshire. Zover bekend heeft Ivrin echter een zeer pure oorsprong, als hulde aan de schoonheid en helende kracht der natuur. Een door schuld verteerde Túrin Turambar vindt er zijn verstand en spraakvermogen terug (zie blz. 172, ‘Strijdtonelen’). In latere versies van de saga keert Túrin na veel meer hartzeer terug naar Ivrin, maar vindt er geen genezing. De plas is ontwijd door de draak Glaurung.

Over de bron van andere rivieren en watervallen in Túrins saga bestaat geen twijfel. De ‘vrolijke stroom die zingend uit de heuvels kwam’ bij het huis in Hithlum waar Turin opgroeide, is de Nen Lalaith, Sindarijns voor ‘Lachende Beek’. Vanwege de klank van haar lach wordt zijn zusje *Lalaith* genoemd. Dit motief herkennen we uit Longfellow’s *Het lied van Hiawatha*, waarin Minnehaha (‘Lachend water’), de vrouw van de held, is vernoemd naar de waterval naast haar woning. In 1912 bezocht Tolkien een opvoering van Samuel Coleridge-Taylors aangrijpende cantate-bewerking *The Death of Minnehaha*. Weeklagend dat haar waterval haar roept, sterft Minnehaha aan een mysterieuze pest, net als Lalaith.

- 1 Keulen
- 2 Bonn, Drachenfels en het Zevengebergte
- 3 Middenrijn (van Bonn tot Mainz)
- 4 Westerwald
- 5 Koblenz
- 6 Lorelei
- 7 Mainz
- 8 Frankfurt

LINKS De route die de stoomboot in 1911 volgde door de Rijnkloof, landschap vol legenden.

Túrin heeft nog een zus wier lot vervlochten is met een waterval: Nienor of ‘Rouw’. Deze verhaallijn grijpt terug op de ‘onstuimig schuimende cataract’ waar Kullervo’s zus zich in wierp in de Finse *Kalevala*, een van Tolkiens grootste inspiratiebronnen.³ In Túrins saga werd Nienor ooit bij de waterval overvallen door onverklaarbare huivering, vandaar de naam *Nen Girith*: ‘Huiverend Water’. Tolkien gaf de door de *Kalevala* geïnspireerde Nen Girith en de door Longfellow geïnspireerde Nen Lalaith uiteraard hun naam als ironische, tragische evenbeelden.

Túrins beslissende strijd met de draak werd echter geïnspireerd door de Germaanse Sigurd of Siegfried (zie blz. 24-26, ‘De vier windstreken’), in Germaanse overleveringen nauw verbonden met de Rijn, die Tolkien en zijn broer Hilary in 1911 bevoeren op weg naar Zwitserland (zie blz. 84, ‘Het hart van de bergen’). Na een oversteek van Harwich naar Oostende en een treinreis naar Keulen trok het Engelse gezelschap per stoomboot over de Rijn van Mainz naar Frankfurt, een reis van twee dagen, tenzij ze van boord gingen bij een van de dertig tussenstops. Van een vlak landschap bracht de boot hen naar een omgeving waar (zoals een boek uit die tijd het verwoordt) ‘elke rots en elk dal op elke oever, en elk eiland van Bonn tot Mainz doordrongen is van twee of drie dikke lagen romantiek’.⁴

De Drachenfels, een van de toppen van het Zevengebergte dat de toegangspoort tot dit landschap vormt, zou het hol zijn van de draak die door Siegfried werd gedood. Stroomopwaarts bij het zuidelijke Koblenz loopt de Rijn door zijn beroemde kloof en wikkelt zich halverwege rond een steile rotspartij, de Lorelei. Volgens een legende sprong hier een verliefd, afgewezen meisje haar dood tegemoet en werd toen de Lorelei, een sirene die argeloze schippers verleidt waarna zij op de rotsen lopen.^{5*} In het verhaal van Sigurd/Siegfried noch in de *Kalevala* komt een kloof voor, dus is de rivierkloof van de Teiglin, waar Túrin de draak doodde en Nienor zelfmoord pleegde, waarschijnlijk mede gebaseerd op Tolkiens indrukken van de Rijn.

Ook het verhaal van *Das Rheingold* vertoont parallellen met Midden-aarde. Onbehouwen vergelijkingen tussen *In de ban van de ring* en Wagners *Der Ring des Nibelungen* irriteerden Tolkien, maar hij kende de cyclus en had er geen moeite mee het motief te lenen van de schat die ongeluk brengt tot hij op de bodem van de Rijn belandt. Glaurungs schat verdwijnt uiteindelijk in de Ascar, omgedoopt tot *Rathlóriel*, ‘Goudenbed’. In *De Hobbit* eindigen de juwelen waarmee de buik van de draak Smaug is bezet, in het Lange Meer.

Zwitserland, Tolkiens bestemming in 1911, drukte sterk zijn stempel op Tolkiens bergen en dalen (zie blz. 83-90, ‘Het hart van de bergen’) én op de rivier van Rivendel. Wanneer je de vertaalde en de Elfse naam van deze rivier combineert, *Luidwater* en *Bruinen*,

KARROTS

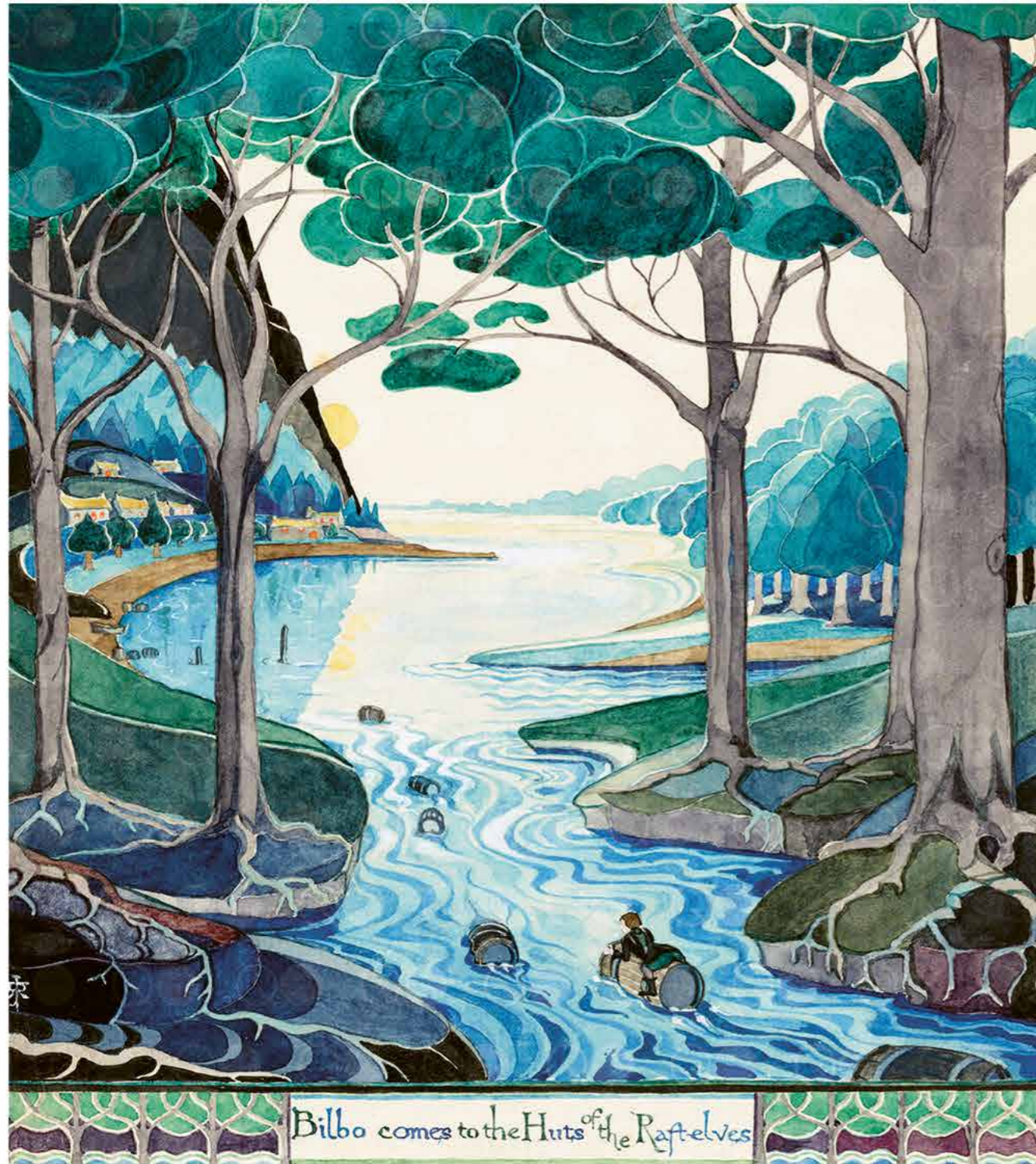
Denis Bridoux merkt op dat de Sirion Beleriand in stroomt via ‘een smalle vallei waarvan de wanden met pijnboom begroeid waren’ en wordt bewaakt door forten bij de bron en op Tol Sirion, vergelijkbaar met de Rijn.¹ In een passage voor *Lay of Leithian* uit 1928 ligt dit eiland

als een
uit de bergen verrolde kei
verplaatst door veel reuzenstampij.
En langs de voet lust het water
dat alle oevers veel later
tot grotten wist om te vormen.²

Ook het eiland Karrots dat Tolkien begin jaren dertig voor *De Hobbit* bedacht, heeft een grot aan een rivier en ligt ‘midden in de loop van de rivier, die er als een lus omheen liep’. Het wordt vergeleken met ‘een enorm blok dat door een reus onder reuzen mijlenver de vlakte in was geslingerd’.³ Geologen noemen dit een erratisch blok, een zwerfsteen die door de natuur van verre werd meegevoerd. De fysieke steen komt dus overeen met de taalkundige betekenis – een Keltisch woord (verwant aan het Welshe *carreg*, ‘steen’) dat in het Noord-Engelse dialect belandde in de betekenis van (onder andere) een stenen grensaanduiding.

Tolkien overwoog ook de naam *Lamrots*, mogelijk een hybride Elfs-Engels woord voor ‘echo-rots’. Dat kan wijzen op de Lorelei als inspiratiebron, waarvan de naam in een reisgids uit 1911 wordt uitgelegd als ‘rots (“Lei”) van de “Luren”, bergduiveltjes die een plagende echo laten klinken’.^{4*} Wanneer Gandalf vertelt over Beorns nachtelijke ronddolen, is Karrots duidelijk een eiland, maar wanneer Thorin en zijn gezelschap de plek voor het eerst aandoen, wordt niet duidelijk of de rivier er aan één of twee kanten ‘omheen liep’.⁵

In de ban van de ring heeft zijn eigen ‘Grote Karrots’, zoals deze in conceptversies heette: Tol Brandir in Nen Hithoel, boven de Watervallen van Rauros.⁶

.....
Bilbo Comes to the Huts of the Raft-elves
 uit *De Hobbit* is Tolkiens meest tot de
 verbeelding sprekende rivierillustratie.

klinkt daar duidelijk *Lauterbrunnen* in door, het dal dat de inspiratie voor Rivendel vormde, zoals David Masson als eerste opmerkte.⁶ Marie Barnfield wijst erop dat de Bruinen dezelfde loop door het Elfendal volgt als de Weisse Lüttschine door de Alpen, en zich verder stroomafwaarts bij een andere rivier voegt, net zoals de Weisse en de Schwarze Lüttschine uiteindelijk doen.^{7*}

Maar wanneer bij de Voorde van de Bruinen plots de vloed opkomt en de Zwarte Ruiters van hun paard werpt, worden we misschien wel helemaal teruggevoerd naar Tolkiens jeugd in Sarehole. Als het regent, zwelt de bovenloop van het doorgaans kalme riviertje de Cole (zie blz. 13, 'Engeland en de Gouw') snel op en treedt het buiten z'n oevers. Tot er in de 18e eeuw een brug kwam, werden diverse mensen en paarden op tragische wijze meegesleurd onder de stuw bij Greet. Even stroomopwaarts komt ook de kleine voorde die het dichtst bij Sarehole ligt vaak onverwacht blank te staan. Bob Blackham, die ook in de regio opgroeide, denkt dat dit een onuitwisbare indruk maakte op een jonge Tolkien.⁸

Stel je voor hoe fijn Tolkien het vond dat hij zijn eigen kinderen kon grootbrengen vlak bij een andere rustige rivier. De Cherwell treedt niet snel buiten zijn oevers (al kan hij dat zeker wel langzaam doen), maar meandert loom langs riet en wilgen op korte loopafstand van Northmoor Road, waar het gezin vanaf 1925 tot de jongens het huis uit waren woonde. In die dagen, voordat de

nabijgelegen Marston Ferry Road en de ringweg werden aangelegd om het verkeer door het centrum van Oxford te beperken, was de rivier een groene strook van rust op weg naar Wood Eaton (zie blz. 127, 'Met bomen doorweven landen') en verder. Tijdens wandelingen verstopte zoon Michael zich vaak in de spleet van een oude wilg. En tijdens een picknick struikelde hij eens over een boomwortel en moest zijn vader in zijn beste tennisoutfit het water in springen om hem eruit te vissen.

In 1931 belandde de Cherwell (en een zweem van Michaels capriolen) subtiel in het gedicht *De avonturen van Tom Bombadil*. De mysterieuze maar komische held wordt eerst een rivier in getrokken door Goudbezie, 'de dochter van de Riviervrouw', en daarna in slaap gezongen en in een spleet gevangen door de Oude Wilgeman. Maar eind goed al goed: Bombadil overwint de Wilgeman en andere gevaren (zie blz. 139-141, 'Oeroude sporen') en trouwt met Goudbezie.

De wortels van de Oude Wilgeman reiken verder dan de jaren twintig. Als student leed Tolkien aan wat hij de 'Oxford sleepies' noemde, een slaperigheid die vaak in verband wordt gebracht met de ligging van de stad in een rivierdal. Dat duurde tot 1914, toen militaire ochtendoefeningen hem hier rigoureuus van genazen (zie blz. 148, 'Bewaken en bewaren').⁹ In zijn gedicht *The City of Present Sorrow* (1916) lijken de waakzaamheid en opoffering van Oxford in oorlogstijd (zie blz. 148-149, 'Bewaken en bewaren') lovenswaardig.

.....
 De Cherwell,
 inspiratiebron voor
 de wilgenweiden van
 Nan-tathren in
De Silmarillion en
 de Wilgewinde in
In de ban van de ring.

